

Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1302-3543

April/Nisan 2022, 25 (49): 235-240

İşrâki Felsefeye Misâl Âleminden Bakmak**Hatice Çalışkan**

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

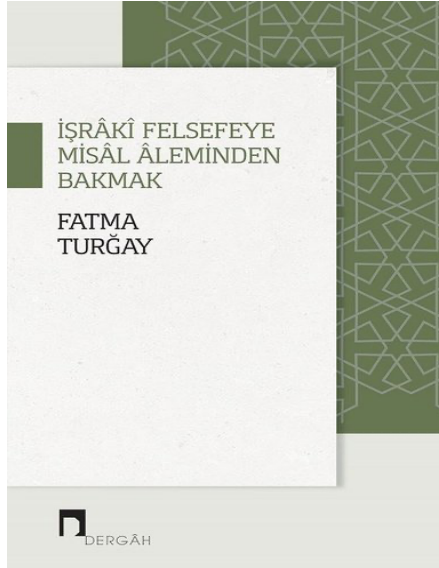
hatca11132@gmail.com | ORCID: 0000-0001-7499-1116

Makale Bilgisi/Article Information**Makale Türü/Article Types:** Kitap Tanıtımı/Book Review**Geliş Tarihi/Received:** 28 Şubat/February 2022**Kabul Tarihi/Accepted:** 14 Mart/March 2022**Yayın Tarihi/Published:** 30 Nisan/April 2022**Yayın Sezonu/Pub Date Season:** Nisan/April**Cilt/Volume:** 25**Sayı/Issue:** 49**Sayfa/Pages:** 235-240**Atıf/Cite as:** Çalışkan, Hatice. "İşrâki Felsefeye Misâl Âleminden Bakmak". Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi-Tasavvuf Scientific and Academic Research Journal 25/49 (Nisan 2022): 235-240.**İntihal/Plagiarism:** Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.**Yayıncı/Published by:** İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.**Etik Beyan/Ethical Statement:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Hatice Çalışkan).

İşrâkî Felsefeye Misâl Âleminden Bakmak

Fatma TURĖAY

Dergâh Yayınları, İstanbul, 1.Baskı, 2019, ss.402

“Varlığın temeli olan nûr apaçık ve belirgindir” (s.35)

Fatma TurĖay lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde, yüksek lisans eğitimini ise “İbn Sinâ'nın Sembolik Hikayelerinde Ahlak Felsefesi” başlıklı teziyle aynı üniversitede tamamladı. *İşrâkî Felsefe GeleneĖinde Misâl Âlemi: Sühreverdî ÖrneĖi* adlı teziyle doktora programından İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden 2016 yılından mezun oldu. Doktora tezi daha sonra kitaplaştırılmıştır.

Araştırmaya konu olan eserin müellifi Sühreverdî İran'ın Zincan şehrine yakın Sühreverd'de (H.549/1155) dünyaya gelmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra Şirvan ve Azerbeycan'a gitmiştir. Hayatının farklı dönemlerinde Diyarbakır, Mardin, Şam, Halep gibi İslam dünyasının değişik coğrafyalarında bulunmuştur. Halep'te yaşadığı sırada, görüşleri ve üslubu nedeniyle muhalifleri, onun hapse atılmasına sebep olmuştur. Hayatının son demelerini burada geçirdiği için kendisine *el-Maktul* lakabı verilmiştir.

Araştırmacı, Sühreverdî'nin *Hikmet'ül-işrak* adlı eseri ile işrâki felsefenin ana yapısını sistemleştirerek, meşşâi yöntemi de içeren, manevi tecrübeyi önceleyen, kendine özgü bir sistem kurma çabası içinde olduğunu belirtir (s.6). Turğay, amacının misâl âlemi ve bu âlemin kozmolojik sonuçlarını ortaya çıkarmak olduğunu ifade eder. Sühreverdî'nin özellikle idrak ve müşâhede gibi kavramlara yüklediği anlam, misâl âlemi ile ilgili düşüncelerinin temelleri, diğer felsefi düşüncelerle olan bağlantısını bulmak araştırmacının diğer amaçları arasında zikredilmektedir.

Giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmanın birinci bölümünde misâl âleminin metafizik temelleri çerçevesinde hakikat ve mertebeleri ele alınmıştır. Sühreverdî metafiziğini nûr kavramı üzerine inşa etmektedir. Ona göre nûr apaçık olduğu için tanımlanmaya ihtiyaç duymaz. Bunun anlaşılması için varlık kavramının neliği, nûrun asıl gerçeklik olduğu öncelikle izah edilmelidir. Nûr kavramı işrâki felsefenin temelidir. Aydınlanma da nûra dayanmaktadır. Varlıkta açıklanmaya ihtiyaç duyulmayan tek şey nûrdur çünkü nûr apaçıktır ve belirgindir. Böyle olması sebebiyle tanımlanmakta ondan daha müstağni bir şey de yoktur. Bir şey, her şeyden daha apaçıkça onu açıklayacak ve tanıtacak başka bir şey olmayacaktır. Tüm varlığın temeli olan nûr kendinden anlaşılır bir şeydir. Diğer varlıklar ise açık, aydınlık ve belirgin olmak için nûr'a ihtiyaç duyarlar (ss.33-35).

Bu bölümde zihnin dış dünyayı nasıl algıladığına değinilmektedir. Kavramların zihin dışında karşılıkları varsa hakikatleri olduğu söylenmektedir. Aksi halde yalnızca zihni kavramlar olarak kalırlar. Nûrun hakikatinin öncelikli ve aslî olduğu anlatılmaktadır. Nûrun sadece kavramsal değil aynı hakikati olduğu da vurgulanmıştır. Bunun yanında nûr ve somut varlıklar arasındaki ilişki, cevher ve heyet kavramları ile

anlatılarak, karanlık ve nûrani heyetlerden, alacakaranlık cevher, arızı ve mücerret nurların açıklanmasına yer verilmiştir.

Sühreverdî'nin varlık anlayışı, her varlığın kendinden önceki daha üstün bir varlığa işaret ettiği tabakalı bir sisteme dayanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak imkân-ı eşref kavramıyla birlikte varlıkların üstünlüğü ve düşüklüğü nûrdan aldıkları paya göredir. Müşâhedenin şartları, alttaki nûrun üstteki nûru görmesi, gözün güneşi görmeye güç yetirememesi ile bağlantı kurularak anlatılmaktadır. Bu ontolojik düzen; üstteki nûrun alttakine hükmettiği (kahr), alttaki nûrun ise üsttekine sevgi (muhabbet) hissettiği bir temel üzerine kuruludur (s.82). Ay'ın kendine baktığında güneşi idrak etmesi, nûrların kendi varlıklarını anlamaları, cismani ve nûrani varlıkların dereceli bir yapıda olmaları kemâl ve noksan kavramlarıyla açıklanmaktadır.

Nûrani ve cismani varlıkların ilişkilerini açıklamak için misâl âlemi incelenir. Nûr, işrâkî felsefede gerçeğin temelidir. Misâl de onun mertebelerine ve dereceli oluşuna işaret etmektedir (s.99). Misâl âleminin, hakikatin katmanlı oluşundaki yeri, misâllerin zihinde hasıl olmaları, muallak misâller, misâl ile misâli olduğu varlık arasındaki ilişkiye ayna benzetmesiyle yer verilmiştir.

Zorunlu varlığın mahiyetinin tamlığıyla bir mahale muhtaç olmamasına değinilmektedir. Mahale muhtaç olmak mümkün varlıkların özelliğidir çünkü mümkün varlıklar mahiyetlerinde eksiktirler. Misaller arasındaki mertebelenme kemâl ve noksanlık ilkesi gereğince. Bu da nûrlarının şiddetiyle meydana gelmektedir (ss100-110). Bunların yanında muallak misâllerin Platon'un idealar düşüncesinden farklı yönleri de ortaya konmaktadır.

İkinci bölümde misâl âleminin kozmolojik görünümü olarak âlem ve mertebelerinden bahsedilmektedir. Mertebelenme âlemin Tanrıdan sudûru şeklinde ele alınmaktadır. Sudûr, nûrun ortaya çıkmasıdır. Türlerin misâl âlemine iniş yönü, misâl âlemindeki her tür tezahürün, türlerin rablerinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Dikey ve yatay inişteki nurların rolü, sabit yıldızlar feleğinin konumu hususları açıklanmaktadır.

Âlemdeki nizam, nûrların sıra düzeninden kaynaklanmaktadır. Mertebelenmede yer alan illetler ve arazlar arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Büyüklük, üstünlük, düşüklük özelliklerinin cismani türlere

de yansıdığı söylenmektedir. Bahsedilen büyüklük ve üstünlük nûru alma derecelerine göredir. Varlıktaki bu düzenle Platon'un idealarının aksine âlemde sürekli bir oluş ve değişim halinin meydana geldiği vurgulanmaktadır.

Sühreverdî'ye göre misâl âlemi gölge olduğu için asıl varlığı müşâhede etmek, bu hakikati akli delillerle bilmekten daha üstündür. Peygamberler, filozoflar, Fars ve Hint bilgelerinin bunu kabul ettiğini ve nûrları müşâhede ettiklerini söyler. Türlerin rableri derken rab kelimesinin efendi, türün varlığının koruyucusu, devam ettiricisi olduğu ifade edilir. Türlerle devamlı feyz vermeleri bakımından rablerin türlerle olan ilişkilerine işaret edilerek, sanem/tılsım kavramları ve türlerle olan ilişkileri incelenmiştir (ss.152-154). Sühreverdî'nin âlemle ilgili tasnifleri, misâl âleminin hayal gücü ile olan ilişkisi, muttasıl, munfasıl ayrımı, bunun bir ara âlem olduğu; İbn Arabi ve Gazalî'nin görüşlerine de yer verilerek aktarılmaktadır.

Muallak misâllerle beraber misâl âlemi; formlar, imgeler, hayaller, karaltılar ve soyut gölgeler âlemidir. Bu formların iki âlem arasındaki işlevinin, nûr ile cisim arasındaki geçişi açıklamak için kullanıldığı belirtilir. Sühreverdî'nin muallak misâllerle ilgili görüşünün Platon'un sabit idealar anlayışından farkı ortaya konmaktadır.

Bir diğer kısımda berzâh/cisim ve nûrlar âlemi olmak üzere iki âlem olduğu, misâl âleminin intizamının nûrların sıra düzeninden kaynaklandığı, Kaf Dağı, nûrlar, küreler betimlenmiştir. Bu âlemin nefsin asıl vatanı olduğu belirtilir. Burada Cabelka, Cabersa, Hurkalya isimli şehirlerin bulunduğu ve bu şehirlerin cismânî âlemle misâl âlemi arasında geçişi sağladıkları anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde misâl âlemi ve insanın konumu, bu âlemin psikolojik ve eskatolojik (ölüm ötesi) yansımaları açıklanır. Sühreverdî nefsi cisim olmayan ve cisim yapısına girmeyen bir cevher şeklinde görmektedir. Nefsin bedenle kurduğu ilişki, bu ilişkinin onu kemâle erdireceği ve nefsin hakikatının kendini idrakte ortaya çıkacağı ifade edilmektedir.

Misâl âleminin psikolojik boyutunun hayal, mütehayyile ve vehim gücüne dayandığı anlatılmaktadır. Hayal ve vehmin mütehayyile gücünün farklı yönleri olduğu belirtilmektedir. İnsanın bir şeyi unutma ve hatırlama süreci, anı âlemi ve levh-i mahfûz ele alınan diğer konulardır.

Nefsin bedenle bireyselleşip yetkinleşmesi bahsinde tenasüh konusu ele alınmaktadır. Sühreverdî'nin tenasüh konusunu tamamen reddetmediği bununla beraber tamamen kabul etmediği de söylenmektedir. Onun bu konudaki görüşleri dünya ve ahiret hayatıyla da irtibatlandırılarak aktarılmaktadır. İnsanın amellerinin durumu, öldükten sonra ve ahiret hayatındaki hâli ele alınmaktadır.

Dördüncü ve son bölüm misâl âleminin epistemolojik boyutuyla ilgilidir. Müşâhede tecrübelerini anlatırken anlamın kapalı olmasının nedenlerine değinilmektedir. Buna göre analitik dil, duyular âlemini aşan bu tecrübeyi anlatmak için sınırlı imkana sahiptir. Duyularla idrak edilemeyen âlem gayb âlemidir. Duyularla meşguliyet bu âlemdeki bilgiye ulaşmaya engeldir. Peygamberler ve fitratı bozulmamış olan insanlar bu âlemde bilgi alabilmektedir.

Konu olan eseri seçmemde Sühreverdî'nin yaşamı ve görüşleri ve bu görüşleri anlama isteği etkili olmuştur. Yazar eseri akıcı bir üslupla kaleme almıştır. Eser daha çok Sühreverdî'nin düşünce sistematüğını anlamak isteyen uzman kişilere hitap etmektedir. Bununla beraber felsefeye veya tasavvufa ilgi duyan, bu yönde okumalar yapan genel okuyucu da kitaptan faydalanabilir. Bu anlamda eserin okuyucuya, nûr, imkân-ı eşref, kahr-muhabbet, nefis, misâl âlemi gibi pek çok kavramı ve de İbn Arabî'nin düşüncelerini anlama yönünde katkı sağlayacağını düşünmekteyim.

Eserin kapağı, İslami vektör çizimlerinin kullanıldığı, sade bir tasarıma sahiptir. Giriş bölümünden önce kısaltmalar verilmiştir. Son kısımda ise dizin bölümü yer almaktadır. Kaynakça zengindir ve dipnotlar okuyucunun konuyu anlamasını ve bilgilenmesini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmiştir.

Bu bilgilendirici eseri bizlere kazandırdığı için Sayın Fatma TURĞAY'a teşekkür eder başarılarının devamını dileriz.